

DOI: 10.33270/03233201.23
УДК 159.91:343.14

Індивідуально-типологічні властивості як професійні риси поліграфологів

АНДРОСЮК Вячеслав*

кандидат психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>;

ЗАХАРЕНКО Людмила

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

Анотація. Професіоналізм є інтегральною властивістю, результатом онтогенезу людини в процесі її фахового становлення. Індивідуально-типологічні властивості людини зумовлюють ефективність її професійної діяльності, а тому різні професії ставлять специфічні вимоги до цих властивостей. Індивідуально-типологічні властивості майже не змінюються протягом професійного шляху й стосуються найстабільніших рис особистості. Метою дослідження є емпіричне вивчення індивідуально-типологічних властивостей, притаманних фахівцям-поліграфологам різних віку й статі. Методологічною основою дослідження слугували сучасні наукові уявлення щодо особливостей професіогенезу особистості. Досягненню мети дослідження сприяло використання структурно-логічного методу, методів емпіричного психологічного дослідження (тестування), порівняльного аналізу. Емпіричну базу наукової розвідки становили результати обстеження поліграфологів (n=18), які проходили курси підвищення кваліфікації на базі Національної академії внутрішніх справ восени 2022 року. Наукова новизна публікації полягає в тому, що в ній досліджено й описано індивідуально-типологічні риси фахівців зі стажем практичної діяльності понад два роки, визначено їхні гендерні та диференційні особливості залежно від віку. Встановлено, що визначальними властивостями поліграфологів є комунікативність, здатність оперативного мислити, самостійно приймати рішення, виявляти емоційну стриманість, відкритість до нових знань. Диференційні відмінності поліграфологів одного віку (34–45 років), проте різної статі виявляються щодо вимогливості до себе, формальності міжособистісних контактів, недовірливості, говірливості в поліграфологів-жінок і щодо стриманості під час спілкування та схильності до ризику в поліграфологів-чоловіків. Поліграфологи-чоловіки віком 34–45 років схильні до довірливого й поступливого спілкування, на відміну від молодших, але вимогливих до себе колег-чоловіків вікової категорії 25–33 роки. Гендерні відмінності виявляються в стриманості, неговірливості, схильності до підпорядкування, деяких порушень соціальних вимог і виявів неухважності до підекспертних осіб поліграфологами-чоловіками й у квапливості, практичності, окремих виявах жорсткості в поведінці поліграфологів-жінок. Загалом визначено, що з віком підвищуються показники товариськості, емоційної стабільності, експресивності, сміливості, практичності, чутливості, дипломатичності, самоконтролю поліграфологів. Натомість показники домінантності, нормативності поведінки, підозрливості, тривожності, радикалізму, нонконформізму й напруженості мають тенденцію до зниження

Ключові слова: поліграф; професіогенез; професійний профіль; комунікабельність; самоконтроль; дипломатичність

Історія статті:

Отримано: 22.02.2023
Переглянуто: 17.03.2023
Прийнято: 25.04.2023

Рекомендоване посилання:

Андросюк В., Захаренко Л. Індивідуально-типологічні властивості як професійні риси поліграфологів. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 23–33. doi: 10.33270/03233201.23.

*Відповідальний автор

© Андросюк В., Захаренко Л., 2023

Вступ

Професію «поліграфолог» офіційно затверджено в жовтні 2021 року шляхом внесення змін до розділу 2 «Професіонали» Національного класифікатора професій ДК 003:2010 «Класифікатор професій»¹. Наказом Міністерства економіки України було скасовано категорію фахівців «Експерт-поліграфолог» (код КП 2144.2, підклас «Професіонали в галузі електроніки та телекомунікацій», професійне угруповання «Інженери в галузі електроніки та телекомунікацій») і введено нову професійну назву «Поліграфолог» (код КП 2490 «Поліграфолог», професійне угруповання «Професіонали, що не входять в інші класифікаційні групи»).

Нова категорія робітників «Поліграфолог» належить до професійного угруповання «Професіонали, що не входять в інші кваліфікаційні угруповання», тому не є обов'язковою для залучення в центральних органах виконавчої влади, правоохоронних органах, місцевих органах державної влади для робіт з проведення психофізіологічних досліджень на поліграфі. Тобто в Національній поліції України таке дослідження проводить спеціаліст із проведення опитування з використанням поліграфа (службова особа, яка пройшла підготовку за цим напрямом, має відповідний сертифікат і у функціональних обов'язках якої передбачено проведення таких опитувань), у Міністерстві оборони України, Збройних силах України, Державному бюро розслідувань, Національній гвардії України – спеціаліст поліграфа (особа, на яку покладено функціональні обов'язки проводити опитування з використанням поліграфа) (Korchova, & Hryshyna, 2015).

Професійні риси є найважливішим чинником професійної придатності фахівця, а пріоритетним завданням кожного поліграфолога – досягнення високого рівня професіоналізму.

На підставі здійсненого теоретичного аналізу фахової літератури з'ясовано, що достатньою є кількість праць (монографічних і дисертаційних досліджень, наукових праць, наукових статей, тез наукових доповідей тощо) щодо історії проведення детекції брехні й походження поліграфа, вимог і правових підстав до проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа, побудови запитань для проведення опитувань з використанням поліграфа, побудови поліграфологічних тестів тощо, однак найменше вивчено проблематику професіогенезу поліграфологів.

На значущості професійної підготовки українських поліграфологів акцентувало чимало науковців (Vahina, 2018; Vedmid, 2020; Morozova, & Morozov, 2020; Nazarov, 2017). Однак у

незалежній Україні перші легітимні курси підготовки поліграфологів було відкрито лише 2009 року в Національній академії Служби безпеки України (Morozova, & Morozov, 2020, p. 93).

У вітчизняних підручниках із поліграфології немає чіткого опису професійних вимог до поліграфолога, хоча увагу зосереджено на етичних засадах його діяльності (вплив суспільної думки, суб'єктивізм, основні професійні правила), а також на освіті, кваліфікації, практичному досвіді, морально-етичних засадах поліграфологічної діяльності (Morozova, 2019; Motliakh, 2022). Науковці-поліграфологи Т. Р. Морозова й О. М. Морозов (2022) обстоюють думку, що навчання поліграфологів в Україні необхідно здійснювати відповідно до вимог положень чинного Закону України «Про освіту», воно має ґрунтуватися на стандарті ASTM (Morozova, & Morozov, 2020). Дослідниці Г. Л. Корчова і А. В. Гришина (2015) зауважують про обов'язковість відповідності освіти поліграфолога міжнародним стандартам щодо навчання за очною формою не менше ніж 400 аудиторних годин (Korchova, & Hryshyna, 2015).

На підставі здійсненого аналізу особливостей сучасної міжнародної стандартизації в межах професії О. Назаров (2017) аргументував актуальність підвищення рівня освітньої підготовки українських поліграфологів (Nazarov, 2017). На думку І. Іщука (2019), кожен практикуючий поліграфолог повинен мати диплом про вищу освіту державного зразка; рекомендації від клієнтів на офіційних бланках підприємств, яким він надавав послуги; акти виконаних робіт; відгуки клієнтів (Sierov, 2019).

Сьогодні професійно-психологічний добір на навчання поліграфологів фактично не здійснюють, хоча на важливості психологічної складової в їхній професійній діяльності акцентувало чимало вчених (Vahina, 2017, 2020; Korchova, & Hryshyna, 2015; Kutsenko, 2015, 2021; Morozova, 2019; Motliakh, 2021, 2019, 2022, Mul, 2017; Motliakh, & Kutsenko, 2023; Safin, 2019; 2018). Спробу розробити інформаційно-психологічну модель і професіограму поліграфолога у своєму дисертаційному дослідженні здійснила О. В. Вагіна (2018). На її думку, кандидат на навчання повинен відповідати соціально-психологічним критеріям (вік від 26 років, освіта (спеціаліст/магістр), досвід роботи в колективах і робочих відносин від трьох років, комунікабельність, інтелект, інтереси, ерудиція, вольові риси, мотивація, стресостійкість, креативність тощо), а також успішно пройти професійний психологічний відбір (інтелектуальні здібності, дивергентне мислення, спрямованість, типологічні та характерологічні властивості, мотиви професійного самовизначення) (Vahina, 2020, 2018).

Аналізуючи професійну компетентність поліграфолога через поняття диференційної

¹ Про затвердження Зміни № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010: наказ Міністерства економіки України від 25 жовт. 2021 р. № 810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>

виразності, В. А. Ведмідь (2020) доходить висновку про її залежність від основних понять й орієнтирів поліграфологічної професійної діяльності, а також обґрунтовує потребу в посиленій увазі з боку педагогічної психології та ергономіки до процесу професійного становлення поліграфологів (Vedmid, 2020).

Від кваліфікаційного рівня поліграфолога залежить ефективність застосування методів детекції брехні. Учені Г. Л. Корчова та А. В. Гришина (2015) вважають професіоналізм поліграфолога однією з важливих умов проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа (Korchova, & Hryshyna, 2015). Науковець С. А. Мул (2017) зазначив, що поліграфолог повинен уміти вести спостереження за особистістю обстежуваного, вивчати його психологічний стан, складати психологічний портрет обстежуваного ще до початку проведення дослідження (Mул, 2017, р. 94).

Професор О. Д. Сафін (2018, 2019) акцентував на життєвій зрілості, морально-етичних рисах й особистісній відкритості поліграфологів. Науковець переконаний, що якщо професіонал-поліграфолог – людина особистісно чи соціально незріла, з певним «набором» психологічних проблем, то результат проведеного ним поліграфологічного обстеження з використанням поліграфа не буде об'єктивним (Safin, 2018, р. 65). Зокрема, наявність у поліграфолога особистісних комплексів (наприклад, комплексу неповноцінності) призведе до актуалізації потреби в самоствердженні та безумовного домінування під час передтестової бесіди з обстежуваним; окремі параноїдальні тенденції – до упередженого ставлення до обстежуваного протягом усієї процедури.

Поміж ознак професіоналізму поліграфолога Д. В. Куценко (2021) виокремив толерантність, тактовність, відвертість, що є виявами емоційної складової емпатії, а також непоширення відомостей, отриманих під час проведення опитування як таких, що становлять професійну «поліграфологічну» таємницю (Kutsenko, 2015, 2021).

Професор О. І. Мотлях (2019, 2021, 2022) переконаний, що засадничими в професійній діяльності поліграфолога є морально-етичні засади її здійснення, чим обґрунтовує актуальність запровадження Етичного кодексу поліграфолога.

Не менш важливим є питання попередження професійної деформації поліграфологів (Vahina, 2017). Дотриманню стандартів якості під час відбору поліграфологів на навчання, підвищенню їх професійної кваліфікації, з огляду на стан їхньої особистісної відкритості та своєчасне вжиття відповідних організаційних заходів, сприяло б проведенню «професійного аудиту» психічного здоров'я поліграфологів (Safin, 2018). За результатами дослідження польського поліграфолога Jan Widacki (2022), яке він

здійснив через анкетування учасників 56-го щорічного семінару Американської асоціації поліграфологів (м. Орlando, штат Флорида, 2022), поліграфологи не зацікавлені в нових методах виявлення брехні, крім тих, які вони вже використовують у своїй практиці.

Науково доведено, що виразність екстраверсії та нейротизму особистості безпосередньо позначається на емоційному інтелекті (управління своїми емоціями та розпізнавання емоцій інших людей). Поліграфологи, які схильні відносити себе до професій типу «людина – техніка», мають нижчий рівень невротизації, порівняно з колегами та колежанками, які схильні до інших типів професій, однак рівень невротизації поліграфологів зростає внаслідок збільшення кількості проведених ними психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа (Galustian, Zakharenko, & Yurchenko-Shekhovtsova, 2019).

Кваліфікаційна характеристика «Поліграфолог»¹ визначає зміст професійної діяльності та кваліфікаційних вимог до цієї професії. Вона містить перелік завдань, обов'язків, знань, вимог до провідного поліграфолога, поліграфолога II категорії, поліграфолога I категорії, поліграфолога. Обов'язковими для всіх цих професійних назв робіт визначено: 1) наявність вищої освіти першого або другого рівнів за ступенем бакалавра або магістра за будь-якою спеціальністю та галуззю знань; 2) підготовка за програмами з проведеною досліджень із застосуванням поліграфа, підтверджена відповідним документом (свідоцтвом, сертифікатом); 3) відсутність судимості. Щоб стати поліграфологом, потрібно мати трудовий стаж не менше як три роки, а щоб стати поліграфологом вищої категорії – достатньо два роки стажу роботи за посадою та проходження підвищення кваліфікації, підтвержене відповідним документом (свідоцтвом, сертифікатом).

Тож здійснення професіогенезу на засадах професіографічного, компетентнісного, системного, акмеологічного підходів забезпечить формування адекватного уявлення щодо змісту, умов і чинників професійної діяльності поліграфологів, професійно орієнтований психологічний профіль поліграфолога, розвиток його компетентностей; успішність виконання професійної функції та досягнення вищих рівнів професійної майстерності (Androsiuk, 2019).

Матеріали та методи

У науковій розвідці використано 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела для вимірювання шістнадцяти факторів особистості,

¹ Про затвердження кваліфікаційної характеристики «Поліграфолог»: наказ Колегії поліграфологів України від 7 груд. 2020 р. № 1; додаток до наказу Міністерства економіки України від 25 жовт. 2021 р. № 810 «Про затвердження Зміни № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>

що дає багатогранну інформацію про особистісні риси, які називають конституційними факторами (реалізація підходу до дослідження особистості на основі рис).

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні психологічні положення про структуру особистості та її взаємозв'язок з діяльністю, положення, пов'язані з визначенням і змістом структури особистості.

Теоретична база дослідження ґрунтується на наукових ідеях психології щодо діалектичного зв'язку зовнішнього та внутрішнього, біологічного й соціального, об'єктивного та суб'єктивного, взаємодії різних рівнів індивідуальності під час визначення індивідуально-особистісної типології, детермінації поведінки людини на основі стійких індивідуально-психологічних властивостей (рис) і нестійких станів.

Метою дослідження є з'ясування індивідуально-типологічних властивостей поліграфологів різної статі та віку зі стажем професійної діяльності понад два роки.

Завдання:

1. Описати індивідуально-типологічні властивості респондентів.
2. Визначити диференційні гендерно-вікові відмінності індивідуально-типологічних властивостей поліграфологів.
3. Виявити інтеркореляційні взаємозв'язки віку й індивідуально-типологічних властивостей респондентів.

У дослідженні використано структурно-логічний метод, методи емпіричного психологічного дослідження (тестування), порівняльного аналізу. Для опрацювання результатів дослідження використано описову статистику, г-коефіцієнт кореляції Пірсона. Статистичну обробку даних

здійснено за допомогою функцій та формул версії Excel, що належить до програмного пакету Microsoft Office 2010.

Гіпотеза дослідження: під впливом професійної діяльності та вікових змін індивідуально-типологічні риси поліграфологів більше акцентуються, тобто стають виразнішими.

Емпірична база дослідження (вибірка): 18 практикуючих поліграфологів (порівно чоловіків і жінок), які восени 2022 року на базі Національної академії внутрішніх справ проходили курси підвищення кваліфікації поліграфологів з питань проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. Вік респондентів – від 23 до 45 років (середнє значення – 36,7), стаж професійної діяльності – понад два роки.

Результати й обговорення

Проведення психологічного дослідження передбачало заповнення кожним респондентом бланка опитувальника, подальше опрацювання та інтерпретацію отриманих даних.

Відповідно до вимог 16-факторного особистісного опитувальника Р. Кеттела, опис кожного з факторів передбачає кілька частин: позначення фактора літерою; оцінювання полюсів у балах з подальшим переведенням у стени; популярна (буденна) назва фактора; комплекс найяскравіших рис особистості, що характеризують фактор. Після цього проаналізовано ступінь вираженості кожного фактора (відповідно до вікових норм і статі) згідно зі шкалою: 8–10 стенив – високі оцінки; 4–7 стенив – середній рівень вияву риси; 1–3 стени – низькі оцінки.

Отримані результати за вибіркою відображено на рис. 1.

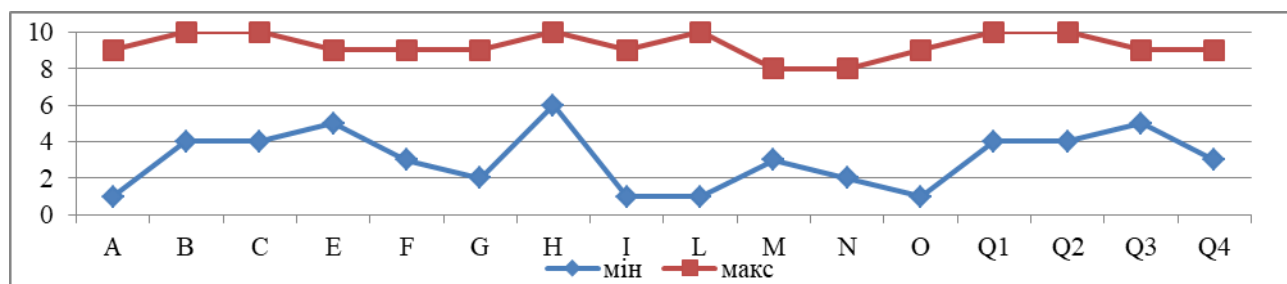

Рис. 1. Мінімальні та максимальні показники стенив (за вибіркою)

Відповідно до отриманих даних за всіма шкалами методики, респондентам притаманні показники від низьких до високих (крім шкали Н, у якій немає нижчих за середні й низькі оцінки): у соціальних контактах респонденти активні, соціально сміливі, комунікабельні, готові до ризику та співробітництва, здатні приймати самостійні рішення.

За факторами В, С, Е, Н, Q1, Q2, Q3 показники сягають нормативних і високих значень, респондентам не притаманні: низькі рівні оперативності мислення та загального рівня вербальної культури й ерудиції; покірність і пасивність, пластичність та емоційна збудливість, обережність і протистояння змінам; залежність від спілкування та схильність прямувати з групою;

відсутність вольового контролю, поступливість, конфліктність. Водночас вони здатні бути чутливими, поважати принципи, залежати від групи.

Отримані результати в різностатевих вибірках представлено на рис. 2, 3.

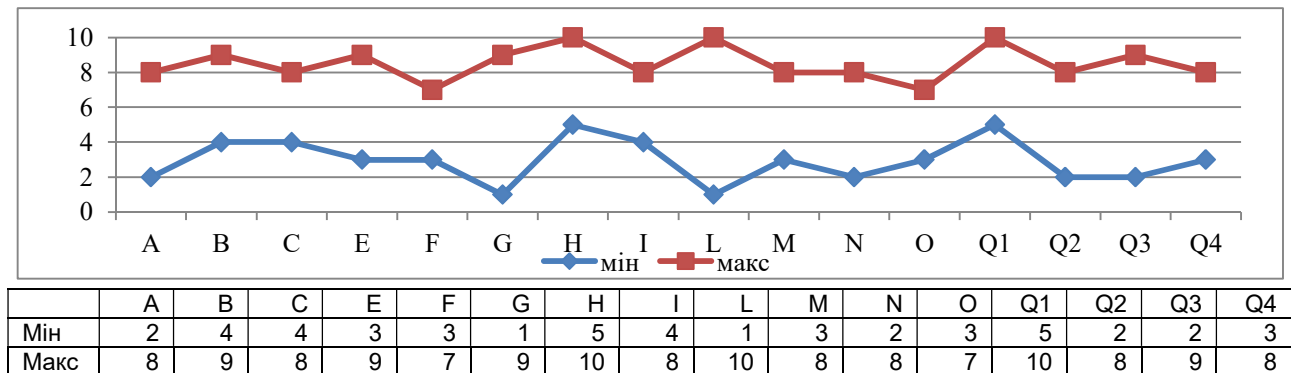

Рис. 2. Мінімальні та максимальні показники стенів (чоловіки)

Відповідно до отриманих даних, за факторами F, O немає високих показників (4–7 стенів): респонденти чоловічої статі не виявляють спонтанність, вони уважно ставляться до деталей, а в складних ситуаціях не схильні виявляти тривожність. За факторами B, C, I, Q1, H показники сягають норми та високих значень: респондентам притаманні оперативність, абстрактність, критичність, аналітичність мислення; достатньо високий рівень вербальної культури й комунікабельність, здатність спілкуватися з людьми в емоційно напружених ситуаціях. Їм не властиві емоційна збудливість, невпевненість у собі, скептицизм

щодо різних аспектів життя, жорсткість, схильність до компромісів.

Під час інтерпретації отриманих даних враховано той факт, що згідно з науковими поглядами О. В. Вагіної (2020), наднормативні підвищення профілів за 4-ю, 6-ю і 9-ю шкалами (фактори E, G, L) можуть свідчити про порушення адаптації, що нерідко виявляється в конфліктній поведінці, нонконформізму й авторитарності, прагненні домінувати. Відповідно до проведеного аналізу отриманих емпіричних даних таких осіб не виявлено.

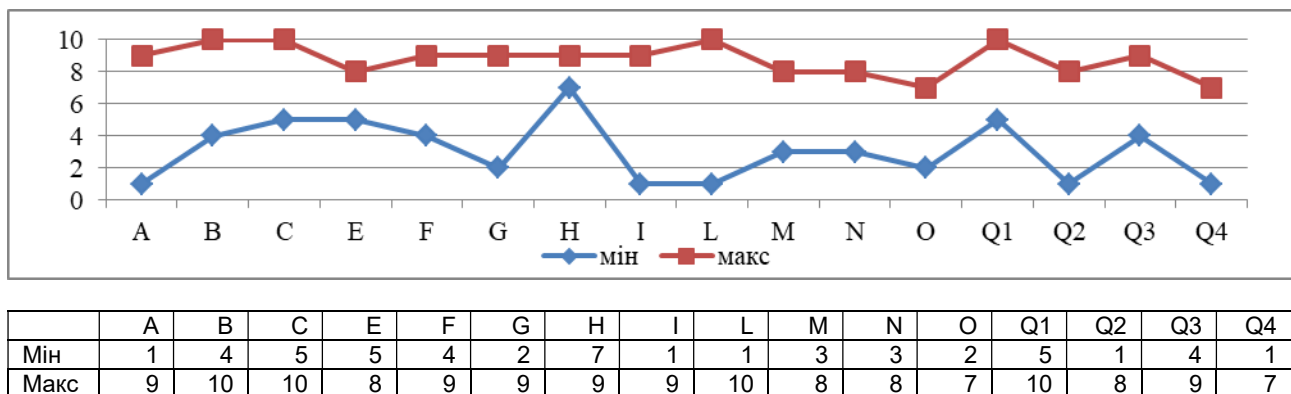

Рис. 3. Мінімальні та максимальні показники стенів (жінки)

Згідно з отриманими даними, фактори O, Q4 набувають низьких і нормативних значень (1–7 стенів): респонденти жіночої статі не виявляють тривожності в складних ситуаціях, а схильні до розслабленості, незворушності. Водночас фактор H набуває достатньо високих значень, що засвідчує сміливість, підприємність й активність. Фактори B, C, E, F, Q1, Q3 демонструють нормативні та високі значення (від 4 до 10 стенів): респондентам жіночої статі не притаманний низький інтелект, емоційна збудливість, покірність, неквапливість. Вони зважають на соціальні вимоги, уважні до інших, однак не схильні до компромісів щодо нових

людей. За рештою факторів виявлено значення від низьких до високих (1–10 стенів).

За результатами аналізу отриманих даних у вибірках респондентів-чоловіків і респондентів-жінок можна виокремити спільне й відмінне в їхніх психологічних характеристиках (рис. 2, 3):

1) у респондентів обох статей немає низьких показників за факторами B, C, H, Q1, а за фактором O – немає високих показників;

2) простежуються відмінності в показниках респондентів різних статей:

➤ за факторами E, Q3: чоловікам притаманні показники норми й нижче від норми, жінкам – нормативні та високі показники;

➤ за фактором I, навпаки, жінкам притаманні показники від низьких до високих, а чоловікам – нормативні й високі показники;

➤ за фактором F показники чоловіків не сягають понаднормативних значень, а в жінок набувають градації – від нормативних до високих.

Отже, респонденти обох статей здатні оперативно мислити, розв'язувати абстрактні задачі, легко висловлювати свої думки, не консервативні та здатні змінювати свої позиції відповідно до ситуації. Їм притаманні зрілість емоцій та здатність їх регулювати. Водночас

чоловіки неговіркі, стриманіші та більше схильні до підпорядкування, ніж жінки, можуть не зважати на соціальні вимоги чи здатні бути неухважними до інших людей. На відміну від чоловіків, жінки квапливі, практичні, реалістичні й можуть бути безжальними.

Наступним етапом дослідження були аналіз й інтерпретація індивідуально-типологічних особливостей респондентів різних вікових груп. Зокрема, відповідно до запропонованої Р. Кеттелом таблиці стенів, під час переведення балів у стени враховують не тільки стать респондентів, а й їх вік (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл респондентів за статтю та віком
(відповідно до таблиці стенів Р. Кеттела для чоловіків і жінок віком від 16-ти до 60 років)

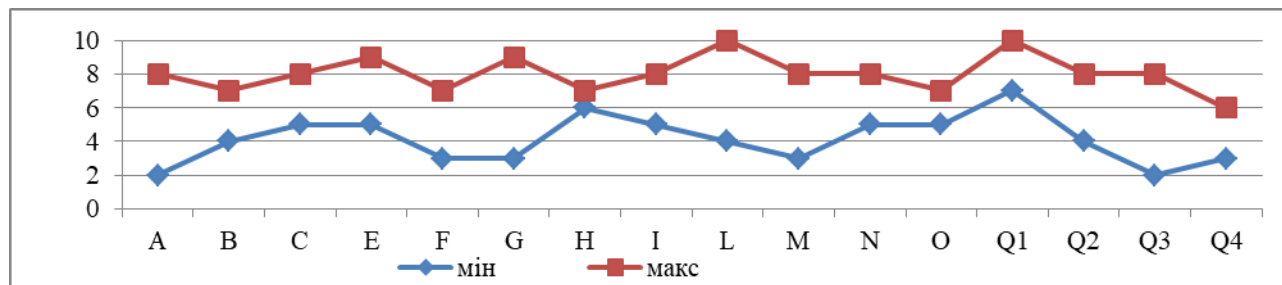
	20–24 роки	25–33 роки	34–45 років
Чоловіки	1	4	4
Жінки	–	1	8

У психодіагностичному вивченні взяли участь чоловіки віком понад 20 років, але молодші за 45 років, жінки віком від 25-ти до 45 років. До вікової групи 20–24 роки віднесено одного чоловіка та жодної жінки; до вікової групи 25–33 роки – чотирьох чоловіків та одну жінку; до вікової групи 34–45 років – чотирьох чоловіків і восьмих жінок.

Отримані респондентами різної статі й віку значення стенів відображено на рис. 4–6.

У зв'язку із тим, що вибірка респондентів чоловічої статі віком 20–24 роки та вибірка респондентів жіночої статі віком 25–33 роки представлені лише по одній особі, ці вікові діапазони не аналізували.

Отримані показники стенів респондентами-чоловіками віком від 25-ти до 33 років відображено на рис. 4.

	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
Мін	2	4	5	5	3	3	6	5	4	3	5	5	7	4	2	3
Макс	8	7	8	9	7	9	7	8	10	8	8	7	10	8	8	6

Рис. 4. Мінімальні та максимальні показники стенів чоловіків (25–33 роки)

Відповідно до отриманих результатів, респондентам віком 25–33 роки притаманні нормативні показники (4–7 стенів) за факторами B, H, O: загальний рівень їх вербальної культури, оперативності мислення, реактивності нервової системи, тривожності відповідає нормі. Нормативні й високі показники наявні за факторами C, E, I, L, N, Q1, Q2: респонденти цього віку емоційно стабільні, схильні до домінування, підозрливості, дипломатичності, радикалізму, нонконформізму. За факторами A,

G, M, Q3 показники зростають від низьких до високих значень, що засвідчує різномірність нормативності та самоконтролю поведінки, різний ступінь вираження рис практичності, здатності до співробітництва. За факторами F, Q4 – низькі та нормативні значення, що вказують на стриманість і відсутність напруження.

Наступний етап аналізу стосувався отриманих показників стенів чоловіками віком від 34-х до 45 років (рис. 5).

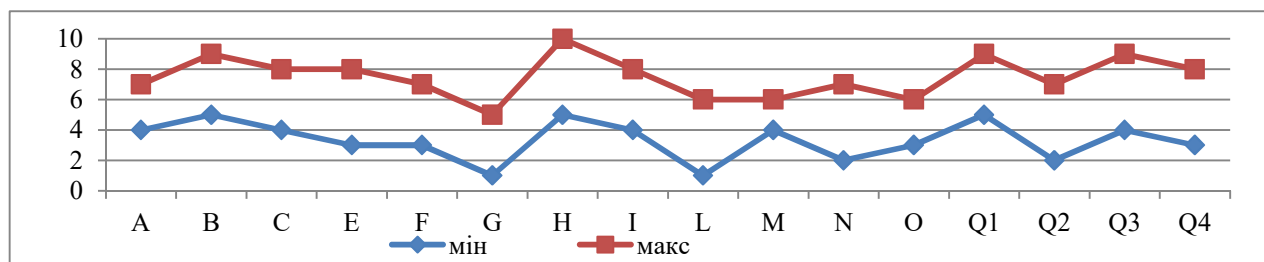

Рис. 5. Мінімальні та максимальні показники стенів чоловіків (34–45 років)

Згідно з отриманими результатами респондентам віком 34–45 років притаманні нормативні показники (4–7 стенів) за факторами А, М: їхні комунікабельність і практичність відповідають нормі. Нормативні та високі показники за факторами В, С, Н, І, Q1, Q3 засвідчують схильність респондентів до аналітичного мислення, емоційної стабільності, виявів сміливості, гнучкості. Наявні значення показників від низьких до високих за факторами Е, Q4, а також низькі й помірні показники за факторами G, L, О вказують на те, що респонденти не надто вимогливі до себе, довірливі, здатні зберігати спокій у складних ситуаціях.

Отже, респондентам-чоловікам віком 25–33 роки та 34–45 років властиві спільні й відмінні риси (рис. 4–5):

1) відсутність низьких показників за факторами В, С, І, Q1, а за фактором F – високі показників: респонденти інтелектуально розвинені, відкриті до нового, їм не притаманні емоційна збудливість, скептицизм, експресивність;

2) відсутність у респондентів-чоловіків віком 34–45 років високих показників за факторами G, L, Q2: на протизага чоловікам молодшого віку (25–33 роки), вони не настільки вимогливі до себе, проте довірливіші та більше схильні до компромісів.

Отримані показники стенів респондентами-жінками віком від 34-х до 45 років подано на рис. 6.

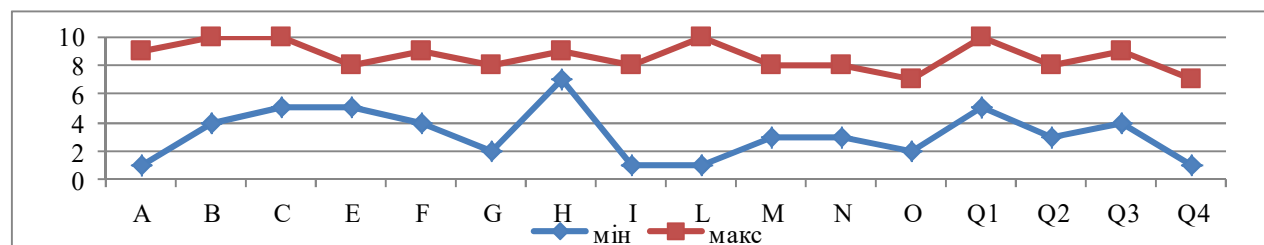

Рис. 6. Мінімальні та максимальні показники стенів жінок віком 34–45 років

Згідно з отриманими результатами, у жінок віком 34–45 років немає високих показників за факторами О, Q4 (1–7 стенів): обстежені не схильні до тривожності та збудливості. За факторами А, G, І, L, М, N, Q2 показники знаходяться в межах від низьких до високих значень. За рештою факторів В, С, Е, F, Н, Q1, Q3 показники сягають нормативних і високих значень: респонденти здатні оперувати абстрактними категоріями, емоційно стабільні, однак можуть виявити авторитарність, імпульсивність, спонтанність, гнучкість, цілеспрямованість.

Порівнявши показники стенів вибірок чоловіків і жінок віком 34–45 років, можна визначити, що їм притаманні такі спільні та відмінні ознаки:

1) відсутність низьких показників за факторами В, С, Н, Q1, Q3 і високих – за фактором О: респонденти емоційно стабільні, несором'язливі, сприйнятливі до нового, здатні оперативно мислити й самостійно приймати рішення;

2) відмінності для цієї вікової групи полягають у тому, що:

➤ за фактором А – у чоловіків нормативні дані, а в жінок – від низьких до високих: чоловіки

стримані в спілкуванні, а жінки полюбують поспілкуватися, хоча можуть виявити нормальність у міжособистісних контактах;

➤ жінкам притаманні високі показники факторів G, L, на відміну від чоловіків цього самого віку: жінки вимогливіші до себе й більше недовірливі.

Наступним етапом дослідження стало проведення інтеркореляційного аналізу для визначення особливостей взаємозв'язків особистісних рис респондентів з їхнім віком (табл. 2).

Таблиця 2

Інтеркореляційні взаємозв'язки віку й особистісних рис респондентів (r-коефіцієнт Пірсона)

A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
0,08	0,05	0,67	-0,46	0,31	-0,09	0,44	0,05	-0,36	-0,02	0,28	-0,45	-0,62	-0,07	0,03	-0,56

Встановлено наявність інтеркореляційних взаємозв'язків віку респондентів і показників факторів: прямих – із факторами A, B, C, F, H, I, N, Q3 ($0,03 \leq r \leq 0,67$), обернених – із факторами E, G, L, M, O, Q1, Q2, Q4 ($-0,62 \leq r \leq -0,02$). Тобто з віком зростають показники товариськості, емоційної стабільності, експресивності, сміливості, чутливості, дипломатичності, самоконтролю, а знижуються показники домінантності, вимогливості до себе, підозріливості, мрійливості, тривожності, радикалізму, нонконформізму й напруженості.

Висновки

1. Діагностовано індивідуально-типологічні властивості поліграфологів, які можна вважати професійно важливими рисами та які виявляються в оперативності й абстрактності мислення, комунікабельності, формулюванні та висловлюванні власних думок, здатності змінювати свої позиції відповідно до актуальної ситуації та приймати самостійні рішення, здійсненні емоційно-вольового самоконтролю, готовності до ризику та співробітництва з незнайомими людьми в незнайомих обставинах. Їм не притаманні емоційна збудливість, схильність до обережності та протистояння змінам, залежність від спілкування та схильність прямувати за групою, поступливість, конфліктність.

2. Встановлено гендерні відмінності у вираженості індивідуально-типологічних рис поліграфологів різної статі, що виявляються в більшій стриманості, неговірливості, схильності до підпорядкування поліграфологів-чоловіків і

квапливості, практичності, реалістичності поліграфологів-жінок. Поліграфологи-чоловіки можуть не дотриматися вимог соціальних норм і виявити неухважність до людей, а поліграфологи-жінки можуть бути безжальними.

3. Поліграфологи-чоловіки та поліграфологи-жінки віком 34–45 років відкриті до спілкування, сприйнятливі до нових знань, емоційно стабільні, здатні абстрактно мислити й самостійно приймати рішення. Водночас поліграфологи-жінки вимогливіші до себе, недовірливі, можуть виявити формальність у контактах, хоча й полюбують поспілкуватися, на відміну від стриманих у спілкуванні поліграфологів-чоловіків цього самого віку.

4. Для поліграфологів-чоловіків віком 34–45 років характерні сприйнятливості нового, емоційна стабільність, натомість не притаманні скептицизм й експресивність. Однак чоловіки 25–33 років вимогливіші до себе, а чоловіки 34–45 років довірливіші та більше схильні до компромісів.

5. Встановлено, що з віком поліграфологи виразніше виявляють товариськість, конформність, експресивність, чутливість, практичність, дипломатичність, стають емоційно стабільнішими, сміливішими, виявляють вищий рівень самоконтролю, менш домінантні та підозріливі, менш тривожні, але знижується рівень нормативності їхньої поведінки.

Перспективами подальших досліджень є вивчення професійних рис поліграфологів на репрезентативній вибірці.

References

- [1] Androsiuk, V.H. (2019). Methodological basis of professionography in the National Police of Ukraine in modern conditions. *Legal psychology*, 2(25), 16-22. doi: 10.33270/03192502.16
- [2] Galustian, O.A., Zakharenko, L.M., & Yurchenko-Shekhovtsova, T.I. (2019). Peculiarities of the emotional intelligence of specialists conducting surveys using the polygraph of the National Police of Ukraine. *Legal psychology*, 1(24), 74-83. doi: 10.33270/03192401.74
- [3] Korchova, H.L., & Hryshyna, A.V. (2015). The importance of the personality of the polygraph examiner in the process of interpreting the results. In *The use of the polygraph in law enforcement activities: problems and prospects: materials III International Scientific and Practical Conference* (pp. 105-107). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7343>
- [4] Kutsenko, D.V. (2015). "Polygraphological secret" is an integral part of the activity of a polygraph examiner. In *The use of the polygraph in law enforcement activities: problems and prospects:*

- materials III International Scientific and Practical Conference (pp. 178-181). 2015). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7366>
- [5] Kutsenko, D.V. (2021). The role of empathy in the professional activity of a polygraph examiner. In *Current issues of psychological support for the activities of the National Police and institutions of higher education of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: materials III Interdepartmental Scientific and Practical round table* (pp. 87-90). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/20634>
- [6] Morozova, T.R. (2019). *Polygraphology*. O.M. Morozova (Ed.). Kharkiv: Estet Print.
- [7] Morozova, T.R., & Morozov, O.M. (2020). Subjectivity as a prerequisite for qualitative development of Ukrainian polygraphology. *Information security of a person, society, state*, 1-3(28-30), 90-99. Retrieved from <http://journals.urau.ua/ispps/article/view/260104/256494>
- [8] Motliakh, O.I. (2019). *Basics of polygraphology*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav; Oscita Ukrainy. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16108>
- [9] Motliakh, O.I. (2021). Moral and ethical principles in the activity of a polygraph specialist. *Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, 11(1), 7-14. doi: 10.33270/04212101.7
- [10] Motliakh, O.I. (2022). *Polygraphology (revision with changes and additions)*. Kyiv: Osvita Ukrainy.
- [11] Motliakh, O.I., & Kutsenko, D.V. (2023). *Professional competence of polygraph examiner*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav.
- [12] Mul, S.A. (2017). Problems of using polygraph tests. *Psychological magazine*, 4(8), 87-97. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2017_4_10
- [13] Nazarov, O.A. (2017). Standardization problems in the field of instrumental psychophysiological lie detection in Ukraine. In *Reliability assessment: scientific research and practice: a collection of articles* (pp. 47-55). V. Shapovalova (Ed.). Kyiv: Osvita Ukrainy.
- [14] Safin, O.D. (2018). Professional behavior of a polygraph examiner as an indicator of his professional health. In *Coordinates of the development of health psychology: realities and prospects: materials All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 284-286). Vinnytsia: Don. nats. un-t im. V. Stusa. Retrieved from <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12516>
- [15] Safin, O.D. (2019). Personal adjustment of a modern polygraph examiner. In *Modern training technologies for personality development: eco-trainings: collection of Scientific work for the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 63-66). T.D. Perepeliuk (Ed.). Uman: Uman. derzh. ped. un-t im. P. Tychny.
- [16] Sierov, I. (2019). Exclusive "Today": is it difficult to pass a polygraph test. *Today: news of Ukraine*. Retrieved from <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/detektor-lzhi-uslugoy-polzuyutsya-sotni-ukraincev-proveryaya-podchinennyh-i-vernost-zhen-1350794.html>
- [17] Vahina, O.V. (2017). Psychological aspects of prevention of professional deformation of the polygraph examiner. In *Personality in crisis conditions and critical life situations: psychotechnologies of personal changes: materials III All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 141-143). Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenko.
- [18] Vahina, O.V. (2018). *Psychological factors of the use of polygraph interviews of persons by law enforcement agencies of Ukraine* (Doctoral thesis, Kharkiv). Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/94/browse?type=subject&value=polygraph+examiner&locale-attribute=uk>
- [19] Vahina, O.V. (2020). Psychological features of professional selection of candidates for the polygraph profession. In *Socialization of the individual in conditions of systemic changes: theoretical and applied problems: proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference* (pp. 34-37). Kyiv: In-t psykholohii im. H.S. Kostiuca NAPH Ukrainy. Retrieved from http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/zbirnik_tez_15_konf._socializaciya_osobistosti...-20-04-2020_1586892193.pdf
- [20] Vedmid, V.A. (2020). Professional competence of a polygraph examiner as a subject of psychological discourse. *Actual problems of psychology*, 56, 3-9. Retrieved from <https://cutt.ly/wh3xc0j>
- [21] Widacki, J. (2022). What Do Polygraphers—Practitioners Expect from Science? *European Polygraph*, 16, 1(55), 65-75. doi: 10.2478/EP-2022-0005
- [22] Zakharenko, L.M. (2018). "Polygraph examiner" or "specialist in conducting surveys using a polygraph"? In *Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects: materials XIV All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (vol. 1), (pp. 124-127). Kyiv: Nats. akad. vnutr. Sprav. Retrieved from <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/12230>

Список використаних джерел

- [1] Андросюк В. Г. Методологічне підґрунтя професіографії в Національній поліції України в сучасних умовах. *Юридична психологія*. 2019. № 2 (25). С. 16–22. doi: 10.33270/03192502.16

- [2] Галусян О. А., Захаренко Л. М., Юрченко-Шеховцова Т. І. Особливості емоційного інтелекту спеціалістів із проведення опитування з використанням поліграфа Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2019. Т. 1 (24). С. 74–83. doi: 10.33270/03192401.74
- [3] Корчова Г. Л., Гришина А. В. Значення особистості поліграфолога в процесі інтерпретації результатів. *Використання поліграфа у правоохоронній діяльності : проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 105–107. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7343>
- [4] Куценко Д. В. «Поліграфологічна таємниця» – невід’ємна складова діяльності поліграфолога. *Використання поліграфа у правоохоронній діяльності : проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 178–181. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/7366>
- [5] Куценко Д. В. Роль емпатії в професійній діяльності поліграфолога. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України* : матеріали III Міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 29 квіт. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 87–90. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/20634>
- [6] Морозова Т. Р. Поліграфологія : підручник / за ред. О. М. Морозова. Харків : Естет Принт, 2019. 476 с.
- [7] Морозова Т. Р., Морозов О. М. Суб’єктність як передумова якісного розвитку української поліграфології. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2020. № 1–3 (28–30). С. 90–99. URL: <http://journals.urau.ua/ispss/article/view/260104/256494>
- [8] Мотлях О. І. Основи поліграфології : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; Освіта України, 2019. 46 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16108>
- [9] Мотлях О. І. Морально-етичні засади в діяльності спеціаліста-поліграфолога. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Т. 11. № 1. С. 7–14. doi: 10.33270/04212101.7
- [10] Мотлях О. І. Поліграфологія : підручник (перевид. із змін. та доповн.). Київ : Освіта України, 2022. 550 с.
- [11] Мотлях О. І., Куценко Д. В. Професійна компетентність поліграфолога : метод. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 71 с.
- [12] Мул С. А. Проблеми застосування поліграфологічних досліджень. *Психологічний часопис*. 2017. № 4 (8). С. 87–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2017_4_10
- [13] Назаров О. А. Проблеми стандартизації в галузі інструментальної психофізіологічної детекції брехні в Україні. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика* : зб. ст. / за заг. ред. В. Шаповалова. Київ : Освіта України, 2017. С. 47–55.
- [14] Сафін О. Д. Фахова поведінка поліграфолога як індикатор його професійного здоров’я. *Координати розвитку психології здоров’я: реалії та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 22–23 листоп. 2018 р.). Вінниця : Дон. нац. ун-т ім. В. Стуса, 2018. С. 284–286. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12516>
- [15] Сафін О. Д. Особистісна відкоригованість сучасного поліграфолога. *Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінги* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 30 трав. 2019 р.) / за ред. Т. Д. Перепелюк. Умань : Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини, 2019. С. 63–66.
- [16] Серов І. Ексклюзив «Сьогодні»: чи складно пройти перевірку на поліграфі. *Сьогодні: новини України*. 27 жовт. 2019 р. URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/detektor-lzhi-uslugoy-polzuyutsya-sotni-ukraincev-proveryayu-podchinennyh-i-vernost-zhen-1350794.html>
- [17] Вагіна О. В. Психологічні аспекти запобігання професійної деформації поліграфолога. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. С. 141–143.
- [18] Вагіна О. В. Психологічні чинники використання поліграфічних опитувань осіб правоохоронними органами України : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Харків, 2018. 24 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/94/browse?type=subject&value=polygraph+examiner&locale-attribute=uk>
- [19] Вагіна О. В. Психологічні особливості професійного підбору кандидатів на професію поліграфологів. *Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми* : тези XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20 берез. 2020 р.). Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2020. С. 34–37. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/zbirnik_tez_15_konf._socializaciya_osobistosti...-20-04-2020_1586892193.pdf
- [20] Ведмідь В. А. Професійна компетентність поліграфолога як предмет психологічного дискурсу. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Вип. 56. С. 3–9. URL: <https://cutt.ly/wh3xc0j>

- [21] Widacki J. What Do Polygraphers–Practitioners Expect from Science? *European Polygraph*. 2022. Vol. 16. No. 1 (55). P. 65–75. doi: 10.2478/EP-2022-0005.
- [22] Захаренко Л. М. «Поліграфолог» чи «спеціаліст з проведення опитування з використанням поліграфа»? *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 124–127. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/12230>

Individual-Typological Properties as a Professional Performance of Polygraphologists

ANDROSIUK Viacheslav

PhD in Psychology, Professor, Leading Research Fellow of the Scientific Laboratory on Problems of Psychological Support and Psychophysiological Research of Educational and Scientific Institute of Correspondence and Distance Learning of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9106-2586>;

ZAKHARENKO Liudmyla

PhD in Psychology, Senior Research Fellow of the Scientific Laboratory on Problems of Psychological Support and Psychophysiological Research of Educational and Scientific Institute of Correspondence and Distance Learning of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

Abstract: Professionalism is an integral property, the result of a person's ontogenesis in the process of his professionalization. Individual and typological properties of a person leave their mark on his professional activity, although different professions make their own requirements for different properties. Individual-typological features change little during the professional path and are among the most stable properties. That is why the aim of the study was the empirical study of individual and typological features of polygraph examiners of different ages and genders. The methodological basis of the research was modern scientific views on the profession of the individual. The used structural-logical method, methods of empirical psychological research (testing), comparative analysis contributed to the achievement of the research goal. The empirical base of scientific intelligence was compiled by polygraph examiners (n=18) who took advanced training courses at the National Academy of Internal Affairs in the fall of 2022. Scientific novelty. The individual and typological features of polygraph examiners with more than 2 years of practical experience were studied and described, their gender and differential features depending on age were determined. It has been established that the characteristic features of polygraph examiners are communicativeness, the ability to think quickly, make decisions independently, show emotional restraint, and openness to new knowledge. The differential differences of polygraph examiners of the same age (34–45 years), but of different gender, are manifested in self-demandingness, formality of interpersonal contacts, mistrust, talkativeness of female polygraph examiners, and in restraint during communication and risk-taking of male polygraph examiners. Male polygraph examiners aged 34–45 years are prone to trusting and compliant communication, in contrast to their younger but demanding male colleagues aged 25–33 years. Gender differences are manifested in restraint, reticence, tendency to subjugate, possible violations of social requirements and manifestations of inattention to sub-experts by male polygraph examiners and in haste, practicality, possible manifestations of rigidity of female polygraph examiners. It was determined that the indicators of sociability, emotional stability, expressiveness, courage, practicality, sensitivity, diplomacy, and self-control of poly graphologists increase with age. Instead, indicators of dominance, normativity of behavior, suspiciousness, anxiety, radicalism, nonconformism, and tension decrease

Keywords: polygraph; professionogenesis; professional profile; communication; self-control; diplomacy